

Fekete Péter

A nyelvjárások, a nyelvjárás és az iskolai oktatás

(Papp Istvánra emlékezve)

Benkő Loránd a belső nyelvváltozatokat tárgyalva, amellet, hogy a nyelvjárásokat elhelyezi a nyelvváltozatok között, azt is megállapítja, hogy a nyelvjárásban vagy a nyelvjárási nyelvhasználatban beszélőket lenézik, kigúnyolják. Az ilyen szemléletnek a következménye az elbizonytalanodás, a nyelvhasználat sajátos ízeinek szégyenlése, elkerülése. Ennek alapján születnek meg a nem kívánatos, a hivatalos modelleket utánzó, a természetes beszédet elhagyó közlésmódok.

Foglalkozik Benkő Loránd a nyelvjárások iskolai vonatkozásával is. Azt írja: „A vidéki pedagógusok nyelvi nevelésének általános gyengesége, hogy a közmagyar nyelvi normák használatára irányuló, egyébként helyes szándékú nevelői munkájukban a nyelvjárási, a regionális nyelvi sajátosságokat visszaszorítják, sokszor egyenesen irtják ahelyett, hogy a többsikű szituációhoz alkalmazott nyelvhasználat előmozdítása érdekében tevékenykednének.”

A nyelvhasználat normalizáltságával kapcsolatban pedig Benkő Loránd úgy foglal állást, hogy a túlzott egységesülés, szabványosodás a nyelvhasználatnak ebbe az irányba történő túlzott készítése nem kívánatos. Az igényelt kifejező-készség leglényegesebb eleme a változatosság, a színesség.

A benkői megállapítás után felmerül a kérdés, az említett iskolai tevékenység csupán a mi korunkra jellemző? Sajnálattal vehetjük tudomásul, hogy az indíték a múltban keresendő.

A nyelvújítók, a reformkor írói nem szégyellték a nyelvjárásokat, bőven merítették belőle. Kazinczy Ferenc még azt írja: „A nyelv annál tökéletesebb, minél nagyobb mértékével bír a sokszínűségnek.” „A nyelv olyan, mint az ég íve, a maga egymásba futó színeinek gyönyörű játékával.”

Sajnos, az utókor nem a Kazinczy nézeteihez igazította szemléletét. Voltak ugyan nagyjaink, költőink, íróink, akik tisztelték a nyelvjárásokat. Széchenyi mindenki a hazafit látja attól függetlenül, hogy *e*-t, *ő*-t vagy *j*-t ír. Babits Mihály számára a fantasztikus Dunántúl „a dajka, kinek tej-édes szavakat ad ajka.” Veres Péter örömmel hallgatja a dunántúli nyelven beszélőket. Az ilyenféle megjegyzések azonban hatástalanok maradtak.

Ahogy annak idején izmosodott, ahogy egyre jobban érzékelhetőbbé vált az irodalmi, illetve köznyelvünk, ahogyan az előkelők, a módosabbak, a műveltebbek igyekeztek elsajátítani s használni az alakuló új nyelvváltozatot, egyre jobban háttérbe szorult a gyökerek egyike, illetve jelenik meg a nyelvjárásnak, a nyelvjárást beszélőknek a lebecsülése, megvetése.

A teljesség igénye nélkül nézzük a tényeket. A Tudományos Gyűjtemények 1819-ben megjelentette Szeder Fábiánnak A palócok című tanulmányát. A könyvben megtaláljuk értelmezéssel kiegészítve a korabeli palóc népnyelvet. „Nemzetünk bővebb ismerete végett – írja Szeder Fábián – szükséges volna hazánknak minden tájbéli nevezetesebb népeit egyenkint szemre vennünk, és azoknak valamennyi különösségeit feljegyeznünk. Többeket és több ideig fárastana ez a becses munka, de végre egy olly gyűjtemény lenne belőle, mellyben hasznunkat és dicsőségünket valójában feltalálnánk.” Azt is írja a szerző: „A köznép léssen mindenhol a szemem előtt, a nagyobb házaknál szinte minden egyéb tájbéli főbb rangúaknál is a pallérozottsághoz van szabva a nyelvnek és a szokásnak új íz szerint való csinosodása.” Megállapítja, hogy az előkelők beszédmódja nem azonos a palóc népnyelvvvel, amelyet egyébként védelmébe vesz. Megveti azokat, akik csúfot űznek a palóc nyelvhasználatból.

A Tudományos Gyűjteményeknek ugyanebben az évfolyamában megjelent egy másik tanulmány is a gömöri dialektusról. A B. S. aláírású szerző már romlottnak tekinti a falusi ember beszédét. Azt mondja: „Különbség van a városi és falusi nyelvhasználat, valamint itt is a pallérozottabb, iskolázottabb nyelvhasználat között, amely hol tisztább, hol romlottabb.” A falusi emberekről pedig azt tartja, ha a pallérozottabb emberekkel összejönnek, akkor a helyesebb beszédmódot követik, de egymás között szokott beszédmódjukat használják.

Említésre méltó, ahogyan B. S. a dialektust meghatározza: „A Dialektus, mellyről itt szó vagyon nem egyéb, mint a közönségesebben bevett s a Könyvekben megállapított beszédűtől való eltávozás. Nem csoda, ha a pór nép nem olvas, azért a különböző Vármegyékben s tájékokban a helyes beszédmódtól sokképpen eltávoztak. A különbözőféle dialektusok addig fognak tartani, míg a pór nép könyvekből a tisztább Magyar beszédet meg nem tanulja.”

Az egri Szvorényi József a ciszterek tudós tanára szívesen időzött kedvelt palócai között, hangyaszorgalommal gyűjtötte a nyelvi megnyilatkozásait. A Magyar ékes szókötés című munkájában azt olvassuk: „Bántják az írói szódivatosságot a pórias szók, amelyek gyakran a nyelv természete ellen, a szükség szerint felkapodva, elhasznosítva jobbadán csak a legalsó rendűek ajkán forognak... A pórias szók nagy részben a nyelv salakjának tekintendők... A divatosságot nem igényelhetik a régi elavult szók, a tájdivatos szók, a közelfogadást nem nyert új szók.” A Magyar Nyelvtanában viszont arra figyelmeztet, hogy a nyelvjárásokat nem szabad gúnyolni, kevéssé becsülni, de a művelt beszédben kerülni kell a tájszólási hangokat. Szvorényiról meg kell még jegyezni azt is, hogy a zárt *ē* használatát kívánatosnak tartotta.

A Kandra Kabos szerkesztésében 1887-ben megjelent Adatok az egri egyházmegye történetéhez II. kötetében egy felhívást jelentetnek meg. A felhívást az egyházmegye főtisztelendő lelkipásztoraihoz, tisztelt néptanítóikhoz és jegyzőikhez intézik. A felhívók hisznek papjaik, néptanítóik hazafias és tudományos szellemében, hogy a parlagon heverő kincseket megmentik. Céljuk, hogy az összegyűjtött anyagot a szakemberekhez eljuttassák. A tudomány szorul arra – írják –, hogy „ami a poros archívumokban eltemetve nincs, hanem összegyűjtetlenül él a beszélő nép ajkán, ki nem zsákmányolva, észre is alig véve.”

A felhívás célja a szakemberek számára megteremtteni a lehetőséget egy öszszehasonlító nyelvjárástan megírásához.

Az eddig megismertekből az derült ki, hogy majdnem mindenki a nyelvjárási értékekről beszél, kincseknek tartják, amelyet fel kell deríteni, meg kell őrizni, de a felhasználásáról sem iskolai, sem más vonatkozásban nem szólnak, sőt inkább kirekesztik.

Az 1930-as években Papp István volt az, aki – tudtommal – elsőként állt ki a nyelvjárások iskolai felhasználása mellett. A magyar nyelvtan nevelőereje című kis könyvecskéjében, amelyben a magyar nyelvtanoktatás reformját követeli, megjelöli a helyét a nyelvjárási beszédnek az iskolai munkában. A nyelvtan ide vonatkozó részét szó szerint közlöm.

A legelső dolog, ami a gyermeket meglepi az iskolában az, hogy az a magyar nyelv, melyet otthon tanult az édesanyjától, s melyet szülei, testvérei és játszótársai beszélnek, nem helyes, hanem szégyellnivaló. Minden erejét összeszedi hát, hogy egy-kettőre elfelejtse szülőfaluja paraszti beszédmódját, mely az első napokban annyi pirulást és lelki gyötrelmet szerzett neki. El is felejt mihamar, s ha később felnőtt korában a gyermekkori anyanyelv hangja találja megütni fülét, rögtön feltámad lelkében az első iskolai napok szorongó, kellemetlen érzése. Ez az érzés fogja színezni lelkében állandóan szülőfaluja nyelvjárásának képét, s hogy megszabaduljon a kellemetlen emlékektől, igyekezni fog fölémelkedni gúnnal és megvetéssel. Meggondolták-e az iskola emberei, mit romboltak itt a növendék lelkében? A türelmetlenség a gyermek nyelvjárási beszédmódjával szemben, s a köznyelvi ejtésnek átmenet és magyarázat nélkül való követelése nagyobb rombolást visz véghez a tanuló lelkében, mint amennyi hasznot szerez az iskolai ejtés gyorsütemű megvalósítása. E sorok írója legalábbis csak most, meglelt fővel, s a nyelvjárás nemzeti és tudományos értékének tudatos felismerése után kezdi visszahódítani a maga számára elvesztett, elhanyagolt, kigúnyolt kincsét, a saját nyelvjárását.

A magyar nyelvjárások ügye – sajnos – a szaktudományban sem vívta ki magának a megérdemelt érdeklődést, hát még az iskolában. Siralmas a helyzete tájshírlásainknak a közéletben: az újság, a vasút, a rádió és az iskola vállvetve fáradoznak azon, hogy a nép ajkáról letöröljék a szójárás zamatát, a vidékies ejtés frissességét. S nálunk nincsenek – sajnos – kiváló nyelvjárási költők, akik ápolnák, művelnék a nyelvjárást, s így ellensúlyoznák a kultúra nyelvjárásrom-

boló hatását, mint a németeknél egy Fritz Reuter és mások. Az iskolára hárul tehát e téren a legtöbb tennivaló. Ha nem akarjuk, hogy maholnap teljesen elmosódjék az egyes vidékek szójárási különbsége – ami nagy nemzeti veszteség lenne –, akkor legalább az iskola álljon a nyelvjárás pártjára. Mégpedig ne csak úgy, hogy ne irtsa továbbra is kíméletlen kézzel a tájszólási különlegességeket, s ne fordítsa el a gyermek lelkét igazi anyanyelvétől, hanem tegyen pozitív oldalon is valamit a magyar nyelvjárásokért.

Értesse meg a tanulókkal, hogy a nyelvjárás nem szégyellnivaló, s az iskola csak az egység kedvéért kívánja meg a közmagyar beszédmód megtanulását. Iskolán kívül azonban, különösen otthonukban, a világért sem adják fel eredeti és igazi anyanyelvüket, hanem beszéljenek továbbra is azon a nyelven, melyet szüleiktől és testvéreiktől meg falubeli ismerőseiktől hallanak. Figyeljék meg és hasonlítsák össze az iskolában és a falujukban hallott magyar nyelvet. Hívjuk fel minden kínálgató alkalommal a tanulók figyelmét a népnyelv és köznyelv különbségeire. S ha elfogulatlanul ítélkezünk, legtöbbször a népnyelvnek kell adnunk a pálmát. A köznyelv száraz értelmessége, lapos elvontsága, papíros ízű élettelensége nem mérkőzhetik a nép beszédének zamatos humorával, színes, érzéki szemléletességével és élettől duzzadó frissességével.

Közös munkával rá lehet eszméltetni a tanulókat arra, hogy a népnyelv vidékenként más és más, s ezek a különböző népi beszédmódok adják a magyar nyelvjárásokat.

A saját tapasztalatunk mellett nézzük meg Illyés Gyula iskolai emlékét, melyet a Puszták népe közismert munkájában találjuk. Kihagyásokkal, szó szerint közlöm.

A végzet egy mértan órán ért utol.

Ezt a tantárgyat rokonszenves fiatalember tanította. Őszintén vonzódtam hozzá. Lelkesülten bámultam rá, ha a padok közti sétájában néha mellettem állt meg. Ruhájának illata ma is az orromban van. Magas, szőke fiú volt, egy évre rá elesett a háborúban.

A táblánál álltam, körzővel, vonalzóval, s a jó tanulók biztonságával szerkesztettem az ábrát, az aznapi leckét. Egyenest húztam a B és F pontok között. „Mondd is, amit csinálsz.” – szólt hozzám a tanár.

– Egyenest húzok a bé és az äff pontok között – feleltem. A tanár mosolyogva felütötte a fejét. „Mi között?”

A bé és az äff pontok között – ismételtem. Egy kicsit tájszólásban beszéltem.

Nem äff, hanem eff.

Igenis.

Mondd ki, hogy eff.

Äff – mondtam tisztán és félreérthetetlenül.

Nem äff! Mondd, ahogy kell.

No, mondd hát! – s nyelvem megbénult. Hirtelen meggyűlöltem a kiejtésemet.

Mi lesz?

Äff – nyögtem ki végre halkán, végső erőfeszítéssel. Az osztály felröhögött.

Hova való vagy? – kérdezte a tanár.

Nem válaszoltam.

– Pusztai! – kiáltotta valaki.

– Bregócs.

Így gúnyolják a pusztaiak is a pusztaiakat. A kifejezést a falusiak nem ismerik. Ezt csak valamelyik pusztai társam mondhatta az általános derűtség növelésére.

– Holnapra megtanulod a rendes kiejtést – mondta egy kicsit türelmetlenül, és jelentkezni fogsz.

Egész délután a Kapos partján, a fűzbokrok közt föl-alá járva gyakoroltam magam. Néha úgy éreztem sikerült. Tátoztam, hápoztam égre fordított arccal a torkom szorítgattam.

Az óra előtt nem jelentkeztem, s most már nemcsak a szerencsétlen hang, de az égvilágon semmi sem jött ki a számon. Egész hosszas rábeszélés után, amelyet az osztály helyeslő, harsány nevetése tarkított, a fiatal tanár végre dühbe gurult és kiutasított az osztályból. „Az olyan buta tuskónak, aki még beszélni sem tud – valami ilyesmit mondhatott – nincs helye az osztályban.” Hirtelen kimondhatatlan fáradtság úrhodott el rajtam, erre emlékszem.

Szótlanul kifordultam az ajtón, s még a kilincs eleresztése előtt elhatároztam, hogy hazautazom.

Az iskolához, az oktatásügy irányítóihoz nem jutottak el a figyelmeztető szavak. Ha elővesszük Benkő Loránd, valamint Papp István megállapításait, azt láthatjuk, hogy régen is, ma is ugyanaz a helyzet.

Feltehetjük a kérdést: vajon a pedagógusokat kell hibáztatni?

Van róla tudomásom, hogy felsőoktatási intézményben úgy szólt a tanárnő a nyelvjárási színezetű beszéd hallatán: „Kiírtom belőletek ezt a ... beszédet.” Kipontoztam, nem mertem leírni a szót. A tanárképző intézetekben felemás módon foglalkoztak (vagy nem is foglalkoztak) a nyelvjárásokkal. Úgy tudom, mára a tanárképző intézetekben rendeződött a dialektológiai oktatás helyzete. Meg kell azonban azt is jegyeznünk, nem elég, ha csak a magyar szakos hallgatók, tanárok tudják, hogyan kell értékelni az iskolában a nyelvjárási beszédet. Egy korábbi felsőoktatási intézmény jegyzetében olvashatók az alábbi sorok: „A nyelvjárások szavai az iskolában nem kis problémát okoznak, mert nyelvjárási vidékeken a tájszóknak mindegyik fajtája bekerül a tanulónak nemcsak az élő beszédébe, hanem az órákon adott feleleteikbe, írásbeli dolgozataikba is. Mivel az iskolai magyartanítás célja az igényes szóbeli és írásbeli kifejezőkészség ki-

alakítása, ez pedig az irodalmi és a köznyelvben valósul meg, *a nevelőknek küzdeniük kell a tájszók alkalmazása ellen.*” [Kiemelés tőlem: F. P.]

Az egri kiejtési konferencián, amikor a zárt *ë* használata volt napirenden, egy középiskolai magyar szakos szakfelügyelő magából kikelve kárhoztatta azokat, akik provinciálissá akarják tenni a szép magyar nyelvet.

A szakma – talán túlságosan is – azt sulykolta, hogy a nyelvjárásaink halványodnak – ami igaz is –, de mellette csak itt-ott eléggé erőtlenül került napirendre – elsősorban szűk szakmai körökben – olyan tanulmány, vélemény, hogy pusztuló nyelvjárásainkban olyan értékek vannak, amelyekkel az oktatásnak élnie kellene. Az erőteljesebb követelés, a nyelvjárási nyelvhasználat melletti szigorúbb állásfoglalás, s ennek az iskolába, az iskolát irányító vezetőkhöz történő eljuttatása, talán gátat vetett volna annak, hogy köznyelvünk elszelengesedjék.

A múlt század közepén készült el a hatalmas alkotás, A magyar nyelvjárások atlasza. Ahogy Deme László írja, elsősorban a nyelvtudomány számára felbecsülhetetlen értékű forrás, de eredményei nemcsak a nyelvtudományban használhatók. Deme László külön felhívja a figyelmet az iskolára, ahol minden tanár felhasználhatná. Felteszi a kérdést: „Vajon megteszünk-e mindent, hogy az atlasz valóban kincsesbánya legyen? Vannak-e olyan emberek, pedagógusok, akik még az embert keresik a nyelvben, a nyelvhasználót a használat mögött?”

Az igazság az, mondjuk ki, az iskolákban nincs meg A magyar nyelvjárások atlasza, sokan azt sem tudják, hogy ilyen létezik, de tudtommal a közkönyvtárak nagy részében sem található meg.

1999-ben jelent meg Kiss Jenő tanulmánya Az anyanyelvoktatás, a nyelvjárások és a nyelvjárási háttérű iskolások címen. A szerző általános iskola felmérésekre támaszkodva, külföldi példákat is figyelembe véve elemzi a hazai iskolai helyzetet, megjelölve az iskola feladatait is.

A felmerülő, különböző véleményekkel szemben megállapítja az alábbiakat: „Nem arról van szó, hogy a nyelvjárásokat a köznyelv ellenében, a köznyelv rovására kívánnánk megtartani. Éppen ellenkezőleg, arról van szó, hogy eredményesebben oktathassuk a köznyelvet. Arról is szó van, hogy a köznyelv és a nyelvjárás viszonyának tudományos alapú megismertetésével, illetve a nyelvjárások hasznosságának, szerepkörének, értékeinek tudatosításával segítsük a nyelvjárási (háttérű) beszélők anyanyelvi otthonosság érzésének kialakulását s szégyenérzettől mentes kreatív nyelvhasználatukat.” Kiss Jenő olyan koncepciót tart kívánatosnak, ahol „A funkcionális – szituatív – kettős nyelvűségre nevelnek úgy, hogy ugyan csak a köznyelvet tanítják, de azt a tanulók nyelvjárási meghatározottságának a (messzemenő) figyelembevételével teszik.”

Vajon ezeknek a szavaknak, mondatoknak is az lesz a sorsuk, mint a korábbiaknak? Végre eljutnak-e ezek a felhasználókhoz, az iskolába, az oktatásügy illetékeseinek a fülébe, a szívébe, beépül-e a gondolkodásukba, szóba kerülnek-e pedagógusok továbbképzése alkalmával? Ha ezek az ígények továbbra sem ta-

lálnak megértő emberekre, bele kell nyugodnunk, hogy a sokszínűnek vélt köznyelvünk az eddiginél is jobban, teljesen elszlengesedik.

Oda kellene egy kissé figyelni ebben a kérdésben a nyugati nyelvekre, ahol ma már tisztelik, védik, a helyén kezelik a nyelvjárásokat az iskolában és a mindennapi nyelvhasználatban egyaránt. Ugyanígy említhetjük a finneket vagy akár a lengyeleket is.

Az pedig nem igaz, hogy ma már nincsenek nyelvjárások. Fel kellene ülni a vonatra (mondjuk, a Füzesabony és a Debrecen között közlekedőkre), mindjárt halljuk, hogy a nyelvjárások még élnek, ha halványodnak is. Nagy tragédiák (árvíz, földrengés, tűzvész stb.) esetén meg kell hallgatni a bajba került falusi embereket, meg kell figyelni egymás közötti beszédüket.

Az ilyen alkalmakkor azt is tapasztalhatjuk, hogy ennek a nyelvhasználatnak még megvan (ha nem is teljesen a régi módon) a közösséget összetartó ereje, amely összeköti a családokat egymással, a múltjukkal, a múltjukat a jelennek, összeköti a szűkebb és tágabb falusi közösségeket. Ez pedig a mai egyre jobban elidegenedő, elmagányosodó világban felbecsülhetetlen érték.

Több esetben ekkor olyan tiszteletre méltó nyelvhasználattal is találkozunk, hogy az emberek egymás között saját nyelvjárásukat használják, de hivatalos helyzetekben, ma már ismerve a köznyelvet is, azt használják. Egymás között azt mondják: *tüskésdisznó, sünkutya, bőregér, szárnyasegér, félbégáz*, hivatalos helyzetben: *sündisznó, denevér, félbízta*. Egyértelmű, hogy jócskán találkozunk olyan emberekkel, akik büszkéek nyelvjárási vagy legalábbis nyelvjárási színezetű nyelvhasználatukra, de ismerik és használják az adott helyzetekben, a közöst, a köznyelvet.

Meghallgathatjuk az ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézetében a tíz nyelvjárási régióban készített felvételeket, amelyek (egy kis túlzással mondhatjuk) szinte napjainkban készültek el. Idézgethetnénk Kiss Jenő számos tanulmányából példákat a nyelvjárások élésére és természetes változására. Megtudhatjuk, hogy egy-egy nyelvjárás szókészlete ma is meghaladja a húszezer szót, hogy tévedés volna tájszavak kihalására gondolni. A magyar nyelv szókészletében is mindig lesznek regionális különbségek, mindig lesznek tájszavak. A nyelvjárások változására is az vonatkozik, mint általában a nyelvi változásokra.

A nyelvjárási szókinész változására vonatkozóan Kiss Jenő típusokat állapít meg. Néhány példát erre: eltűnt a *szárazmalom* szó, mert nincs ma már állati erővel hajtott malom, de megmaradt a *vëlla* mezőgazdasági szerszámként, a *villa* viszont az evőeszköz. A *langoló* a kemencében sült lángos, a *lángos* az üzletben vásárolható, *szoplatja* az állat a kicsinyeit, *szoptatja* az édesanya a gyereket, *gyűtik* a mezőgazdasági terményeket, *gyűjtik* az adományokat. Ahogy látjuk, él a tájszó és a köznyelvi szó is, de jelentésmegoszlás következett be, illetve némi alakváltozás következménye a jelentésselkülönülés.

A változásokkal kapcsolatban idézem továbbra is Kiss Jenőt. Akadémiai levelező tagsági székfoglalójában Imre Samu azon állítását cáfolja, hogy a válto-

zás a köznyelv irányába mutat. Kiss Jenő szerint ez nem mindig van így. Vannak olyan új fejlemények, amelyek nemhogy közelednének, hanem távolodnak a köznyelvi formától. A rábaközi *sindöl* *sindő*-vé válásával bizonyítja, hogy a *sindő* távolabb került a köznyelvi *zsindely*-től. Svájca is hivatkozik, mely szerint Svájc bizonyos német nyelvű városaiban (nem csak a falvakban) terjed egy olyan nyelvjárási jelenség, amely a köznyelvtől való távolodást mutatja.

Ha tovább szemelgetek az említett székfoglaló anyagában, amely Dialektológia és nyelvtudomány: hagyomány és korszerűség címen jelent meg a Magyar Nyelvjárások XL. évfolyamában, egyrészt újabb tényeket sorolok fel a nyelvjárások életéből, létjogosultságáról, másrészt azt is érzékeltetem, hogy a nyelvjárási nyelvhasználat vagy legalábbis a regionális nyelvváltozat ügyében a szemléltetváltozásra talán még ma sem reménytelen a helyzet.

A mondatokat (szemelgetve) kiragadom a teljes szövegből, folyamatosan külön bekezdéssel írom. A lényegét így kiszakítva is kifejezik, az értelmezés nem szenved csorbát. Idézőjelet csak az első mondat elejére és az utolsó mondat végére teszek.

„Mindegyik nyelvváltozatnak – legyen az területi, társadalmi, köznyelvi vagy más – vannak csak rá jellemző, tehát a többitől eltérő funkciói – s ezzel létjogosultsága –, illetőleg megjelenési formái.

Minden természetes emberi nyelv nyelvváltozatok halmaza.

A köznyelv és bármely nyelvjárás rendszertani értelemben azonos kategória.

A standardizált nyelvekben a köznyelv és a nyelvjárások állandó kölcsönhatásban élnek, e kölcsönhatásnak domináns tényezője a köznyelv.

A szakirodalom tanúsága szerint mindegyik standardizált európai nyelvben vannak nyelvjárások – ha nem is olyanok, mint száz vagy akár ötven évvel ezelőttiek.

A nyelvjárások változatlan formában való továbbélését legfőljebb csak azok várják el, akiknek nincs tudomásuk az élő nyelvek állandó változatos törvényeiről.

A köznyelvi hatás miatt és más, itt nem részletezhető körülmények következtében a nyelvjárási beszélők döntő többsége elsajátította már a köznyelvet, és nyilvános beszédhelyzetben azt vagy annak regionális változatát beszéli. Ennek következtében pedig az a benyomás támad, hogy a nyelvjárási beszélők otthon egymás között sem beszélnek már nyelvjárásban.

Vajon miért maradtak meg a nyelvjárások nyelvváltozattípusként a standardizált nyelvekben is?

Elsősorban nem kommunikációs okok miatt maradtak meg, hanem azért, mert fölértékelődött az identifikálás lehetőségeit szűkítő globalizálódott világban a nyelvjárásoknak az a társadalmi jegy szerepköre, *amely lehetővé teszi a szűkebb közösség együvértartozásának a kifejezését* [kiemelés tőlem: F. P.].

Másodsorban az az általános kommunikációs igény, hogy az embernek a nyilvános szereplések feszebb, nagyobb figyelmet kívánó formája, a köznyelv mellett szüksége van, szüksége lehet *egy személyesebb, otthoniasabb* [kiemelés tőlem: F. P.] kevesebb figyelmet követelő nyelvi kifejezési formára is, s azoknak nagy része, akik nyelvjárási környezetben nőttek fel és élnek, a nyelvjárás tálcán kínálja ezt a lehetőséget. S ezzel a készen kapott lehetőséggel emberek milliói élnek, mert ez a nyelvváltozat biztosítja számukra leginkább az anyanyelvi otthonosságérzetet.

Úgy tűnik, tudomásul vették, hogy a nyelvjárásoknak megvan a maguk – emberek millióit érintő – szerepköre és fontossága.

Sőt remélhető talán, hogy a nyelvi regionalizmusok társadalmi méretű megbélyegzettsége csökken azzal, hogy elsősorban *az iskolai oktatás révén* [kiemelés tőlem: F. P.] a tényeknek megfelelő, tudományosan megalapozott ismeretek szélesebb körben is elterjednek, s nem hiedelmek és előítéletek után igazodik majd az emberek többsége. (A nyelvjárások tiszteletben tartásának népszerűsítésére és eltűnésük megakadályozására való hivatalos szándékra lásd például a lengyel nyelv törvényi védelméről szóló passzusokat.)”

Irodalom

- Benkő Loránd: *A magyar nyelv rétegződése*. Szerk.: Kiss Jenő és Szűcs László. Budapest, 1988.
- B. S. aláírással: Rövid rajza a Gömöri Dialektusoknak. *Tudományos Gyűjtemények* IX. 1819.
- Deme László: Kincsesbánya – vagy rozsdatemető. *MNyj.* XXXVII.
- Fekete Péter: Szvorényi József. *MNyj.* 1993.
- Illyés Gyula: *Puszták népe*. Grill Kiadó, 1937.
- Kandra Kabos: *Adatok az egri egyházmegye történelméhez. II.* Egri érseki Lyceum. Eger. 1887.
- Kazinczy Ferenc: *Ortológus és neológus nálunk és más nemzeteknél*. 1819.
- Kiss Jenő: Az anyanyelvoktatás a nyelvjárások és a nyelvjárási háttérű iskolások. *Nyr.* 1999.
- Kiss Jenő: Dialektológia és nyelvtudomány: hagyomány és korszerűség. *Magyar Nyelvjárások* XL. 2002.
- Papp István: *A magyar nyelvtan nevelőereje*. A tanítás problémái. 3. sz. Szerk.: Vajthó László.
- Sebestyén Árpád: *A szociolingvisztika előzményei Csűry Bálint népryelvkutató iskolájában*. Debrecen. 1990.
- Szedő Fábán: A palócok. *Tudományos Gyűjtemények* VI., X. 1819.